

Az imádság

A zsinati atyák előbb az „imádság törvényéről” elmélkedtek, ami a liturgia: *lex orandi*.

Mindannyian, keresztények és marxisták egyaránt tudjuk, hogy tetteink ki nem mondott gondolatok. Így lehetséges, hogy „az imádság törvénye” már magában foglalja „a hit törvényét”, ami a *lex credendi*. A

szimbólumok, gesztusok, szavak: profán liturgia.

Húsz év telt el a szent liturgiát tárgyaló konstitúció óta, ami így kezdődik:

„A zsinat azt a célt tűzte maga elé, hogy a krisztusi életet a hívőkben egyre jobban elmélyíti, az egyházi élet változásnak alávetett formáit jobban korszerűsíti, valamennyi Krisztusban hívő egységét elősegíti, és minden meghívottnak megkönnyíti a hazatalálást az Anyaszentegyház közösségébe. Mindezek végett igen fontos feladatának tartja, hogy gondoskodjék a liturgia megújításáról és ápolásáról. A liturgia által – legfőképpen pedig az Eucharisztia isteni áldozatában – megvalósul a megváltás műve. A liturgia tehát nagy mértékben hozzásegít ahhoz, hogy a hívek életükben megmutassák és kézzelfoghatóvá tegyék Krisztus misztériumát és az igaz Egyház valódi mivoltát.”

Az 1963-as esztendőben, a Zsinat egyik ülésének szünetében VI. Pál pápa megkért, hogy írásban fejtssem ki: miként látja egy világi hívő, egyúttal filozófus, az imádság reformjának kérdéseit-gondjait, melyek a liturgia történelme folyamán egyébként állandóan jelen voltak. Az engem inspiráló gondolatot Newman bíborostól vettem: a századok folyamán az Egyház néha módosítja a formákat és szokásokat azzal a céllal, hogy az igazi, mély azonosságot megőrizze. „*Nihil innovetur, nisi quod traditum est* – Semmi ne újíttassék meg, csak ami ránk hagyományozódott.” Márpedig, az istentisztelet területén mindig nehéz összeegyeztetni két, látszólag ellentétes követelményt, egyfajta túllépéssel, felülemelkedéssel.

„Az első követelmény – mondtam – megmenteni a kultusz szakrális és misztérium-jellegét: ez az, amit numinózusnak lehet nevezni (a latin *numen*, 'istenség' szó alapján). Ám nem lehet elhanyagolni azt sem, amit luminózusnak nevezhetünk (a *lumen*, 'fény' szó után).

Az első esetben a latin nyelv nem akadály: zenéje, tömörsége, költészete révén megőrzi a kultusz szakrális jellegét, még akkor is, ha nem érthető egészen világosan; a latin nyelv ugyanis a nemzetek között a hit egységének jele. Ám a katekézis esetében és főként az elnémított, elhallgattatott egyházakban, ahol a liturgia jelenti a hívek tanításának egyetlen eszközt, az ismeretlen nyelv használatát ki kell küszöbölni, mivel nem lehet világítani homállyal, még akkor sem, ha ez a homály szakrális jellegű. A két irányultásnak meg kell találnia az egyensúlyi állapotot. A liturgia tehát csúcsponttá (*culmen*) válik, ahonnan az Egyház élete forrásokzik.

A XX. századdal egyidős Jean Guitton a Francia Akadémia tagja, filozófus, több évtizeden át volt előbb Montini bíboros, majd VI. Pál pápa barátja. A II. Vatikáni Zsinaton megfigyelőként részt vett, sőt a zsinatot elnöklő pápa kifejezett kívánságára a zsinati atyák előtt beszédet mondott. Az ökumenizmus elkötelezett híve a huszas évek óta, a francia katolikus filozófia utolsó, még élő nagy alakja. Ez az írása a „*Silence sur l'essentiel*” című könyvének (1986) egyik fejezete.

Kétezerkétszáz zsinati atya megegyezett abban, hogy e két út-irányultság egyesüljön és a püspöki karok ellenőrzése alatt erőfeszítések történjenek a Szentségre és Igére alapozott liturgia kiművelésére, amely legyen érthetőbb, erőteljesebben alkotó jellegű, élettelibb. Nem oly módon, hogy a liturgia mágiikus cselekménnyé vagy színházi látványossággá alacsonyodjék; hanem ezzel ellenkezően, a liturgia fölemelkedjék a megváltó megtestesülés, a kiárasztott-közölt isteni élet misztériumához, hogy a szentmise áldozata a kegyelmeket alkalmazza és folytonosan szétárassza" (Jean Guittou: Regards sur le Consile, p. 54–55. Desclée de Brouwer).

Húsz évvel később, újra olvasva ezt a szöveget, megvizsgálom a Zsinat utáni liturgia által a kultuszba bevezetett módosítások horderejét és utóéletét.

A látszat alapján és a hívek tömegeinek szemében a változások jelentősek. Amint valamennyi „forradalom” esetében történik, a változások előbb a nyelvet érintik. Ettől fogva nem mernek arról beszélni, amit évszázadok óta „miseáldozat” névvel illettek. A használat által leginkább szentesített szavakat hirtelen másokkal helyettesítették. Így nem beszélnek többé oltárról, hanem asztalról, nem beszélnek többé kehelyről, hanem pohárról, nem beszélnek többé ostyáról, hanem kenyérről. És főként nem beszélnek többé áldozatról, hanem osztozásról. Márpedig egy íratlan törvény, amit senki nem változtathat meg (a marxisták éppúgy elismerik, mint a keresztények), azt kívánja, hogy minden, ami cselekedet, gesztus, rítus vagy szó, egy bennfoglalt gondolatot tartalmazzon – *az imádság törvénye a hit törvénye*.

Életem jelentős részét a keresztények közeledésének előmozdítására szenteltem. A Zsinat alatt ökumenikus szempontból örvendtem bizonyos liturgikus változásoknak: mindannak, ami előmozdítja a felekezetek közeledését, előkészíti a kibékülést. Ám a töprengés, a tapasztalat és a történelem arról győzött meg, hogy a Zsinat utáni „kibékülések” bizonytalanok, ha kétértelműség közepette jöttek létre. A hiteles kibékülés előkészítése során fontos, hogy az alapvető nehézségek ne kerüljenek zárójelbe. Ha a lényeg hallgatás övezi, az megbosszulja magát.

A liturgia megváltoztatása túl gyorsan történt. Szabad legyen idéznem egy szigorú, a katolicizmuson kívül álló megfigyelő, André Chevrillon véleményét (aki Taine unokaöccse). A bölcsek végtelen nyugalomával mondta nekem a következőt: „A biológia vagy a történelem terén végbement nagy horderejű változások észrevehetetlen módon történtek, nagyon kicsiny változások egymásutánja folytán. Ön fiatal, ám egy szép napon majd észreveszi, hogy az az új mód, amint a katolikusok a misét celebrálják, óriási következményekkel fog járni. A katolicizmust hamarosan alig lehet majd megkülönböztetni a protestantizmustól.”

A következőt feleltem Chevrillonnak: „A katolikus Eucharisziának két jellegzetessége van, amelyek látszólag ellentétben állnak egymással, ám ennek ellenére, egymást kiegészítik egy igazi struktúrában. Az Eucharisztia mindezekelőtt *áldozat*, amely megújítja Jézus Krisztus áldozatát. Az Eucharisztia *szentség* is, mert az egybegyűlt hívek misztikus lakoma keretében részesülhetnek ennek az áldozatnak a gyümölcsseiből. Ha ezt át akarnám tenni az én nyelvezetemre, akkor azt mondanám, hogy az Eucharisztia *numinózusan* ál-

dozat és *luminózusan* szentség. Márpedig a zsinati liturgia soha nem akarta háttérbe szorítani az áldozati részt, hanem a szentséget igyekezett jobban megvilágítani. A struktúrában azonban megmarad továbbra is, hogy a szentség az áldozat következménye, hogy a *fény* (lumen) a misztériumból származik. A zsinati liturgia nagyobb teret hagy ennek a fénynek. Isten szava biblikusabb, érthetőbb módon tárulkozik föl.”

Am, tovább töprengve, mások tapasztalatait megismerve, az ökumenikus problémákat magamban átgondolva, néha azt kérdezem, hogy a reform túl gyors alkalmazása nem kockáztatta-e annak a lényegi elemnek a megváltoztatását, ami az Eucharisztia struktúrája. Struktúrának nevezem a sorrendet, a hierarchiát, a részek arányát. Én nem tudom azonos szintre helyezni az igeliturgiát és az áldozati liturgiát. E két lényeges rész közül a második az én szememben lényegesebb. Az első meghirdeti a másodikat. A *luminózus* bevezet a *numinózus*ba. És egyedül a numinózusban rejtőzik és nyilvánul meg a lényeg, ami a hit misztériuma: MYSTERIUM FIDEI.

Az olvasó engedje meg, hogy bevalljam az új liturgiával kapcsolatos benyomásaimat, gondolataimat. Meglehetősen kínos igyekezet, annyira nehéz ezen a bensőséges terepen nyílnak lenni. Könnyen tudom a liturgia alatt figyelmemet összpontosítani, ám ennek ellenére az hamarosan elfárad, gyorsan kimerül. Örülök, hogy a szent szövegek franciául szólalnak meg, s így azokat mindenki érti. Én kiváltságos voltam, mert latinul, görögül, néha héberül ismerkedtem meg velük. Milyen jó, hogy a biblikus tudományokban jártas pap segít megérteni magyarázataival a lényegét, s így mindenkinek rendelkezésére áll az, ami eddig csak a szaktudósok osztályrésze volt. Boldog vagyok, hogy az üdvtörténet egésze jelenül meg rövid idő alatt az evangéliumot megelőző ó- és újszövetségi olvasmányoknak köszönhetően, és a kiválasztott szakaszok kölcsönösen megvilágítják egymást. Az egyetemes könyörgések az éppen aktuálishoz vezetnek, amelyen az örökkévalóság visszatükröződik és a történelem jelen pillanatában megtestesül, mert „Krisztus ugyanaz tegnap, ma, és mindörökké.”

De közben nézem a lassú, könyörtelen órát. Az egyébként ideges órám fáradtan ketyeg. Papok és hívek egyaránt sietnek. Az ige, a szó az idő túlnyomó részét lefoglalta. Most jön a fenséges pillanat, a misztériummal örökre telített óra, amelyben az egyetlen, „egyszer s mindenkorra” megtörtént esemény titokzatosan, a hit számára, újra végbemegy. Mennyire más ez, mint valami szimbólum vagy emlékezés. *O wonderful solemnity* – mondta Newman. Szent Pál pedig azt állítja, hogy az Eucharisztia „az Úr halálát hirdeti, amíg el nem jön.” Az új liturgia bölcsen a helyére tette ezt a különös kijelentést, amely a múltat és a jövőt fűrkészi, elhanyagolva a jelent. Mégis világos, hogy Szent Pál számára nem az a *lényeg*, ami volt vagy aminek el kell jönnie. Az örökkévaló az, ami ezen a helyen, ebben a pillanatban (numinózusan, mondanám én) VAN.

A struktúra, vagyis az arány és az egyensúly okozta probléma elhanyagolható lenne a szememben (és méginkább az unalom-fáradtság rossz érzése), ha a liturgikus változások mögött nem fedeznék föl egy olyan nehézséget, amely a reformáció szülte testvéreimmel folytatott dialógus középpontjában található.

Katolikusok és protestánsok egyaránt elfogadják, hogy az eucharisztikus liturgia két részre oszlik, melynek egyikét az ige foglalja le magának, a másikat

pedig a konszekráció és az áldozás (úrvacsoravétel) rítusa. A keresztény felekezetek különbsége abban nyilvánul meg, amit én struktúrának nevezek, vagyis a két rész disszimmetriájában. Mindenki tudja, hogy a reformáció teológusai felértékelték az igét; a katolikusok viszont, megadván az igének a maga részét, nem azt tartják a lényegesnek. Így, egy csata előestéjén vagy a börtönben, koncentrációs táborban a pap *megettöri a kenyeret*, bármi előzetes igeliturgia nélkül.

Az Eucharisztia struktúrája tehát nem ugyanaz Luthernél és a katolikusoknál. Elég Karl Barth műveit elolvasnia az embernek, hogy meggyőződjék a két felfogás különbségéről. Örvendek, hogy a nézőpontjaink közötti különbség csökkenését látom; ám félek, hogy a gyakorlatban – úgy tűnik! – miadtuk fel azt, ami a katolikus felfogásban lényeges.

Szeretnék bemutatni egy másik nehézséget, amit szintén hallgatás vesz körül. Ha a régi liturgia az oltáron a pap által bemutatott áldozat mellett állt ki és a papnak még az arca sem látszott; ha az új liturgia a szentség és a kiosztás mellett áll ki (így közelítve meg jobban az utolsó vacsorát), és a hívek a feljűk fordult pap arcát láthatják; végül, ha semmi összeférhetetlen nincs a két gyakorlat között, sem fejlődésnek nem tekinthető az egyik a másikkal szemben, hanem ellenkezőleg, a kettő egymást összhangban kiegészíti, akkor miért nem lehet megengedni a két rítust, főként az átmenet szakaszában? Ez az, ami mélyen érinti a *nép hitét*.

Ódon templomainkban a nép óhatatlanul látja a régi *oltárt* és elébe állítva az új liturgia *asztalát*, s ez utóbbi úgy tűnik, mintha a régi helyesbítése volna. Aki fejlődést mond, az elértéktelenedésről is szól: a gőz ereje helyettesítette a lovat, a villanyáram helyettesítette a petróleumot, és holnap az atom helyettesíti az elektromosságot. Hogyan lehet megértetni a néppel, aki csöndesen szemléli a magára hagyott régi, ám csodálatos oltárt, hogy az áldozatba vett hit nem valami túlhaladott fokozat, olyan szokás, ami fölött eljárt az idő?

Vegyük szemügyre a halált körülvevő liturgiát! Helyénvaló volt a gyász és pompa hivalkodó szövetségét, a drága fekete lepleket, a halálfejeket, keresztbe tett lábszárcsontokat száműzni. Ám kortársaink (legalábbis nyugaton) deszakralizálták a halált. „Mind a paradicsomba megyünk” – énekelték.

Az egyéni és utolsó ítéletről való hallgatás azzal a kockázattal jár, hogy a lét megfosztódik ettől a patétikus és fölemelő összetevőtől, ami az időbeliség drámája, s ez utóbbinak az örökkévalóság a tétje.

Ennek következtében halálunk is megfosztódik a maga néma ragyogásától, fenségétől. A Zsinat nagyon helyesen azt kérte, hogy a temetési rítus jobban fejezze ki a „keresztény halál húsvéti misztériumát”. Joggal került használaton kívülre sok-sok külsőséges elem. Ám megtalálták az egyensúlyt az ünnepélyesség és a közönségesség, a megdöbbenés és a diadalmasság között?

Szeretném, ha a temetések visszakapnák súlyos ragyogásukat. Abban az órában, amikor koporsója előtt imádkozunk, az új halott új szülötté lesz (megszabadulván tértől és időtől, egyedüli lényegére redukálódik), megjelenik az örök Bíró előtt, hogy számot adjon... A régi liturgia az igazságosságot és az irgalmasságot társította oly módon, hogy az irgalmasság felülmúlja az igazságosságot. Kívánom, hogy az új liturgia ne engedjen annak a divatnak, ami arra buzdít bennünket, hogy halassuk meg a halált.

Mélységes meggyőződésesem, hogy az én fogékonyságom a *nép* fogékonyságával karöltve jár; a „*nép*” szón azt a tartalmat értem, amit Michelin, a történész adott neki. Minden nemesség forrása a *nép*. A francia *nép* keresztény *nép*. Ez a vén Franciaország nem tudja egyik napról a másikra levetkezni a maga bensőséges szokását-módját, ahogyan imádkozik, érez, szenved. Húsz év óta hányszor hallottam a *nép fia* szájából, bizalmasan megvallva: „Ez többé nem az, amiben apám hitt. Lábujjhegyen távozom az Egyházból.”

Mert mi, emberek nem vagyunk csupán intelligencia. Vannak gyökereink, zsigereink, gyermekkori emlékeink, második természetűvé vált megszokásaink. Az, amit mi *múlt*nak hívunk, igazában nem múlt el: a múlt lényege teljesen jelen van Istenben. Szent Ágoston, Keresztes Szent János, Newman, Proust, megértették velem, hogy az emlékezet a jelen mélysége; hogy az emlékezet titokzatos keverékben hirdeti egyszerre a jövőt és az örökkévalóságot.

Az imádság reformjának, hogy tartós legyen, szokásokban kell megtestesülnie. És ez az, amit nem lehet megparancsolni.

Szabad legyen szólni egy fájdalmas „ügyről” is, amely Franciaországban a Zsinat utáni reformokat kísérte. A dráma csöndben bontakozott ki és én akaratom ellenére belekeveredtem. VI. Pál pápa azt mondta, hogy – idézem – „az én földadatom elmenni Ecône-ba [Mgr. Lefebvre-hez, a *ford.*], és beszélni vele lelkiismeretem szerint”, mert ez a szakadás „seb a pápaságán”. Később a világi hatóságok hasonló, közvetítő szerepre kértek a párizsi Saint-Nicolas-du-Chardonnet-templom körül kitört harcban, amikor a hagyományokhoz ragaszkodó hívek-papok elfoglalták. Így kétszer is kénytelen voltam komolyan elgondolkozni ezen a problémán [a Lefebvre-éseten, a *ford.*].

Két összetevője van az egész ügynek: az egyik a viszontagságok sorozata, amiről a közvélemény tud, és a másik az, ami az Egyház egységét, szavahihe-tőségét érinti.

Minden hívő köteles engedelmeskedni az apostolutódok tekintélyének. Amint Bossuet mondta híres beszédében az Egyház egységéről, Pál apostol, akármilyen nagy is volt, alávetette magát Péternek, hogy az eljövendő századoknak formát adjon. Azok, akik engedetlenek az Egyház iránt, igazságtalanok forradalmárkodásuk révén, és kiteszik magukat annak, hogy kívülre kerüljenek. Ám, amint a Zsinat nagyon helyesen rámutatott, a szakadásokban az igazságtalanságok nem csak egyetlen oldalon találhatók. A „Szent V. Piusz miséjéhez” ragaszkodó híveket napjainkban az egyháziak úgy kezelik, mint az értelmi fogyatékos gyermekeket (vagy öregeket), akik felé kegyességből engedményeket tesznek.

A nagy léptekkel közeledő XXI. században – amely majd megítél bennünket – miként lehet majd megértetni az elfogulatlan megfigyelőkkel, hogy misénknek az a formája, amely a középkor óta annyi századon keresztül megfelelő volt, a mise, amit a zsinati atyák celebráltak, a mise, amit a Zsinat sem szüntetett meg, a többévszázados mise, annyi lelkiember és szent miséje (Pascal, az Ars-i plébános és Foucauld atya miséje), az én elhunyt hozzátartozóim miséje *hirtelen* gyanússá vált? Nem a hit, hanem a méltányosság, az elfogulatlanság nevében, a lelkiismeret tiszteltbentartása nevében, a késlekedők nevében beszélek. A rítus megváltoztatása során a világiakat, akár az

egyszerű hívek, akár a szellemi elit soraiból, megkérdezték-e a párbeszéd nevében? Miközben a régi liturgiát elvetették, milyen sok normálisnak éppen-séggel nem nevezhető szertartás született. Ilyen súlyos esetekben, mint amilyen a pietás, az imádság, a hit forrásai, nemde kétféle a mérce és a súlyozás: értetlenség a folytonosság iránt és megbocsátás a változtatások miatt.

Véleményem szerint az igazság problémája lényegileg volt jelen ezekben a rítusvitákban. És mindig csönd borult rá.

Ám szeretnék egy ennél is személyesebb jellegű nyugtalanságról szólni, mert az lényegi ponton érinti az ökumenizmus kérdését. A katolikus lojalitásról van szó.

Miként tudnám elszakadt testvéreimmel megértetni, hogy a mi római Egyházunk befogadó az ő irányukban, amikor ők az Egyházat oly keménynek látják egyes hívekkel szemben? Reformált testvéreim miért ne féljenek attól, hogy ha ők csatlakoznak a római Egyházhoz, akkor ez az Egyház majd egy másik arcot mutat. Miért ne gondolnák, hogy az, aki ma az ökumenikus szeretet nevében hívja őket, holnap őket fogja megleckéztetni a római katolikus igazság nevében? Nehéz eset, ha az Egyház kitérje karjait azok felé, akik kívül vannak, és elzárkózik azoktól, akik belül maradtak; nehéz befogadni az elkülönült testvért és megbüntetni az engedetlen fiút. Van lojalitás és létezik a szeretet logikája. Az ökumenizmus kiváltságos módon a szeretet műve. A szeretetnek pedig nincs két arca: mint a fény, oszthatatlan.

A gallikán egyház története tele van hasonló konfliktusokkal. A pápaság tekintélye csillapította le a kedélyeket, és állította helyre azt, amit a janzenizmus idején az „Egyház békéje” névvel illettek. Zárjuk le itt a témát.

Vegyük szemügyre újból a Zsinat jövőjét és világítsunk rá arra, amit gyakran mélységes csönd vett körül és mindig elhallgatás övezett: a Zsinat „megtérésre” kötelez. Többen azt hitték, hogy ez a zsinat megkímél bennünket az erőfeszítéstől. Azért volt nagy zsinat, mert arra kényszerít bennünket, hogy hálóinkat újból és egyre háborgóbb vízbe is kivessük. Egykor a böjtöt pontosan meghatározták. Most egyéni önmegtartóztatások teszik személyesebbé. Valaha a gyermek a katekizmus feleleteit megismételte. Mostantól értenie is kell, amit mond. Egykor a hívek engedelmeskedtek az egyházi tekintélynek, az okra nem kérdeztek rá. Manapság kutatni kell az okokat és a lelkiismeret tudásanyagát gyarapítani. Valaha a vallás szokás is lehetett, manapság egyre inkább fénné kell válnia.

Márpedig, nincs olyan módszer, ami arra tanítana, hogy miként lehet nehéz dolgokat könnyen véghezvinni. A hívek a gyermekkorból a felnőttkorba nem nőhetnek bele munka, erőfeszítés, könnyek nélkül.

A Szépség és Igazság meghirdetése ugyanakkor annak felragyogása, feltündöklése. A Zsinat nem azt akarta, hogy a liturgiában a Szépségnek többé ne legyen helye. Ellenkezőleg, a Zsinat azt akarta, hogy a hívő nép a liturgiában éppen úgy részt vegyen, mint egykor, a katedrálisok idején. És ebben a bölcs Franciaországban a liturgia reformja elvérezne, csúfosan megbukna, ha csökkenteni akarná a liturgia *misztérium*-részét, amelyben minden fény otthonra lel.

Fordította Török József

Cesare
et Damiani martyrum

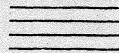
(Intr.) Sapientian
sanctorum.

Grad. Justo-
rum anime.

All. Hec
est vera.

Off.
Exultabunt.

Comm. Justo-
rum anime.

Venceslai
martyris

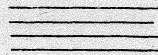
(Intr.) In vir-
tute tua.

Grad. Justus
non conturbabitur

All. Justus
germinabit.

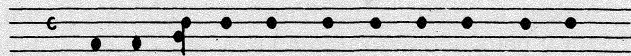
Off. In virto-
te tua.

Comm. Qui
vult venire

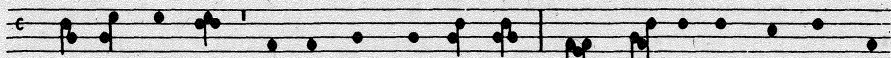

Michaelis
archangeli

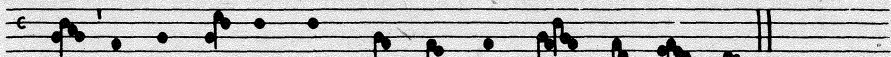
(Intr.)

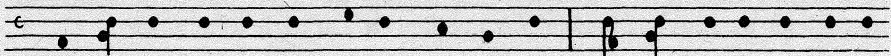
Be- ne- di- ci- te Do- mi- no o- mnes an-

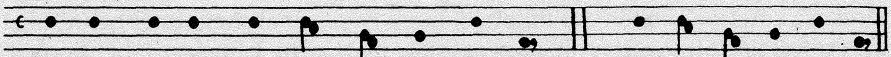
ge- li e- ius, pot- en- tes vir- tu- tes, qui fa- ci- tis ver- bum e-

ius ad au- di- en- dam vo- cem ser- mo- num e- ius

Ps. Be- ne- dic, a- ni- ma me- a, Do- mi- no : et o- mni- a in- te- ri-

o- ra me- a no- men san- ctum e- ius. E u o u a e

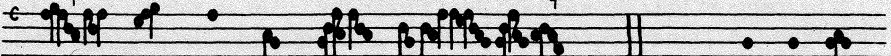
Grad.

Be- ne- di- ci- te Do- mi- no o- mnes an- ge- li

e- ius, pot- en- tes vir- tu- tes, qui fa-

ci- tis ver- bum e- ius. \surd Be- ne- dic

Graduale Strigoniense (s. XV/XVI). Kiadta: Szendrei Janka, kottagrafika: Kéringér László.
Musicalia Danubiana 12. MTA Zenetudományi Intézet. Budapest 1990.